

دانشکده حقوق

مجله تحقیقات حقوقی

شماره ۳۹

بهار - تابستان

۱۳۸۳

[Http://DrRajabGoldoust.mihanblog.com](http://DrRajabGoldoust.mihanblog.com)

مرحله پیش از محاکمه در دادرسی ویژه نوجوانان

دکتر رجب گلدوست جویباری*

حسام‌الدین سیداصفهانی**

چکیده

حقوق کیفری اطفال شاخه‌ای تخصصی از مجموعه علوم جنایی، حاصل مطالعات و تحقیقات جرم‌شناسی بالینی در عصر حاضر است. دادرسی ویژه نوجوانان به عنوان شاخه‌ای از حقوق کیفری اطفال و نوجوانان، طیف وسیعی از واقعیت‌ها را می‌پوشاند. مرحله پیش از محاکمه اولین مرحله ورود نوجوان بزهکار به چرخه نظام قضایی از آن جهت اهمیت دارد که احتمال بیشترین تهاجم علیه حقوق اساسی نوجوان و خدشه به اصل برائت، نمود بیشتری در این مرحله دارد. در مقاله حاضر «مرحله پیش از محاکمه در دادرسی ویژه نوجوانان» تلاش می‌شود با بررسی قوانین، مقررات و سیاست‌های به کار گرفته شده در این زمینه در حقوق داخلی از یک سو و از سوی دیگر تطبیق و بررسی قواعد بین‌المللی، قوانین و سیاست‌های اعمال شده در دیگر نظام‌های عدالت کیفری، راهکارها و پیشنهادهای مفید و عملی در جهت حرکت به سوی نظام کارآمد «نوجوان - محور» که بر منافع عالی نوجوان حرکت کند، ارائه نماید.

واژگان کلیدی: نوجوان، پلیس، تعقیب، تحقیق مقدماتی، شناسایی شخصیت

* عضو هیات علمی دانشکده حقوق دانشگاه شهید بهشتی.

** کارشناس ارشد حقوق جزا و جرم‌شناسی.

مقدمه

دادرسی ویژه نوجوانان شاخه‌ای از حقوق کیفری اطفال و نوجوانان حاصل مطالعات و تحقیقات جرم‌شناسی بالینی است. امروزه با رشد پدیده جهانی شدن و پیشرفت ارتباطات و در نتیجه از میان رفتن تدریجی مرزهای ملی و جغرافیایی، دادرسی ویژه نوجوانان نیز شکلی جهانی به خود گرفته است.

اولین دادگاه اطفال و نوجوانان در اول جولای ۱۸۹۹ در بخش کوک^۱ از ایالت ایلینویز^۲ آمریکا حیات حقوقی خود را آغاز کرد.^۳ این اتفاق سرآغاز عصری بود که کمتر از دو دهه پس از آن در سطح بین‌المللی تشویق و تقلید شد.

در زمینه تلاشهای بین‌المللی صورت گرفته برای دادرسی ویژه نوجوانان به ۴ سند مهم زیر می‌توان اشاره نمود:

۱- حداقل مقررات استاندارد سازمان ملل متحد برای دادرسی ویژه نوجوانان (مقررات یکن)^۴ که در ۲۹ نوامبر ۱۹۸۵ به تصویب مجمع عمومی سازمان ملل رسیده است.

این مقررات دارای شش بخش و مشتمل بر ۳۰ ماده است که در زمینه دادرسی ویژه نوجوانان پیشنهادهایی را داده است.

۲- کنوانسیون حقوق کودک مصوب ۱۹۸۹^۵ که مواد ۳۷ و ۴۰ آن

1. Cook

2. Illinois.

۳. ژوزف ملک برنان، مسؤلیت اجرایی در حقوق ایالات متحده آمریکا، مجله حقوق و مردم، شماره ۸، تابستان ۱۹۲۶.

4. U.N. Standard Minimum's Rules for the Administration of Juvenile Justice, 1985.

5. Convention on the rights of the child, 1989.

میانی یک نظام هماهنگ با «دادرسی نوجوانان از منظر بین‌المللی» را کنار هم ترسیم می‌کند.

۳- رهنمودهای سازمان ملل متحد برای پیشگیری از بزهکاری نوجوانان (رهنمودهای ریاض)^۶ که ۱۴ دسامبر ۱۹۹۰ در مجمع عمومی سازمان ملل به تصویب رسید. این رهنمودها دارای هفت بخش و ۶۶ ماده است.

۴- مقررات سازمان ملل برای حمایت از نوجوانان محروم از آزادی^۷ که در ۱۴ دسامبر ۱۹۹۰ به تصویب مجمع عمومی رسید. این قطعنامه دارای چهار بخش و شامل ۸۷ ماده است.

۵- نمونه قانون قضایی برای دادرسی نوجوانان ۱۹۹۸،^۸ این نمونه ضعیف‌ترین بخش از مجموعه قواعد غیرانزام‌آور است که حتی در مجمع عمومی سازمان ملل متحد مطرح نشده است.

در ایران نخستین بار در سال ۱۳۳۸ در قانون مربوط به تشکیل دادگاههای اطفال بزهکار که شامل سی و سه ماده و هشت تبصره بود به این مهم توجه شد. پس از انقلاب اسلامی نیز در سال ۱۳۷۸ با تصویب قانون آیین دادرسی دادگاههای عمومی و انقلاب در امور کیفری، در فصل پنجم از ماده ۲۱۹ تا ۲۳۱ ترتیب رسیدگی به جرایم اطفال مشخص شد. البته پیش‌نویس قانون تشکیل دادگاههای اطفال و نوجوانان بزهکار مورد بررسی و نظر صاحب‌نظران می‌باشد.

6. U.N. Guidelines for the prevention of juvenile delinquency, 1990.

7. U.N. Rules for the protection of juvenile deprived of their liberty, 1990.

8. The model law on juvenile justice of 1998.

«مرحله پیش از محاکمه در دادرسی ویژه نوجوانان» اولین مرحله ورود نوجوانان بزهکار به چرخه فرایند کیفری از آن جهت اهمیت دارد که احتمال بیشترین تهاجم علیه حقوق نوجوانان در این مرحله نمود بیشتری دارد.

در مقاله حاضر طی سه قسمت با بررسی قوانین و سیاستهای موجود در کشور و تطبیق معیارهای اساسی موجود در قواعد بین‌المللی، جایگاه کشور در حرکت فرآگیر جهانی روبه رشد دادرسی عادلانه برای نوجوان بزهکار شناسانده می‌شود.

۱- پلیس ویژه نوجوانان

۱-۱- جایگاه و نقش پلیس ویژه نوجوانان در حقوق داخلی

۱-۱-۱- پلیس در برخورد با نوجوانان بزهکار

پلیس به لحاظ وظیفه خود که حفظ نظم، امنیت و آرامش و مسؤول برقراری نظم در جامعه می‌باشد، غالباً قبل از سایر مقامات از بزهکاری اطفال و نوجوانان مطلع می‌شود و برخورد اولیه را با آنان دارد. از آنجا که اطفال و نوجوانان دارای طبعی حساس و زودرنج بوده و عواقب وخیم اعمال خود را درک نمی‌کنند برخورد اولیه مقامات انتظامی تأثیر عمیقی در روحیه آنان باقی می‌گذارد. اگر مأموران با خشونت و مانند سایر افراد بزرگسال با آنها برخورد نمایند، آنها در درون خود احساس کینه و انتقام نسبت به جامعه پیدا کرده و از نظر روحی و روانی لطماتی به آنها وارد خواهد آمد و روحیه سرکشی و بزهکاری مجدد را در آنها تقویت خواهد

کرد. برعکس اگر با ملایمت و محبت و آرامی با آنان رفتار شده و با خونسردی و احترام اشتباه آنان گوشزد شده و لزوم رعایت قوانین و مقررات اجتماعی برای آنان یادآوری شود، چه بسا موجب آگاهی نوجوان و مختومه شدن پرونده بزهکاری او در همان مرکز انتظامی گردد. از این روست که در برخی از کشورها پلیس ویژه اطفال و نوجوانان وجود دارد که موظف به رسیدگی بزهکاری اطفال و نوجوانان و دور نمودن ایشان از محیطهای جرم‌زا و پیشگیری از بزهکاری می‌باشند.

۲-۱-۱- سیاستهای موجود در برخورد با نوجوانان بزهکار

در تشکیلات نیروی انتظامی جمهوری اسلامی ایران نهاد، بخش و یا سازمان ویژه و مخصوص برای برخورد با نوجوانان بزهکار دیده نمی‌شود. پیش از انقلاب اسلامی در اداره آگاهی شعب تخصصی موجود بود که یکی از آنها - کلاتر ۱۶- رسیدگی به جرایم نوجوانان را برعهده داشت.^۹ متأسفانه پس از انقلاب چنین بخشی برچیده شد. در ایران در صورتی که کودک یا نوجوانی دستگیر شود، از کودک یا نوجوان متهم مانند سایر متهمین تحقیق می‌شود. محل نگهداری موقت یا بازداشتگاه کودک‌کان و نوجوانان با بزرگسالان یکی است. روش اعزام آنها به مراجع صلاحیتدار با روش اعزام متهمان بزرگسال تفاوتی ندارد.

البته مدتی است در برخی از کلانتری‌ها واحدهایی به نام «مددکاری و مشاوره» زیر نظر دایره اجتماعی هر کلانتری فعال شده است که غالباً از مددکاران استفاده می‌شود. این واحد سعی در مشاوره به ارباب رجوع

۹. روابط عمومی شهرستان کشور، پلیس ایران، مهرماه ۱۳۵۵.

کلانتری‌ها و مصالحه برخی دعاوی دارد. با این وصف این واحد به دلایل مختلفی از قبیل قرار گرفتن در فضایی مشترک با دیگر دوایر، در عمل با مشکلات فراوانی روبرو است. همچنین حضور پلیس زن، خصوصاً در برخورد با دختران بزهکار در صورت آموزش مناسب این نیروها می‌تواند مؤثر باشد.

با توجه به واقعیات موجود، امروزه متخصصان علوم جنایی به این نتیجه رسیده‌اند که برای مقابله با آفات اجتماعی بزهکاری کودکان و نوجوانان و پیشگیری از ادامه این نوع جرایم تشکیل «سازمان پلیس ویژه نوجوانان» ضروری است. علل تشکیل و تربیت این نیرو را می‌توان به صورت زیر در نظر داشت:

- ۱- اختیارات این پلیس باید متناسب با هدف مراقبتهای لازم باشد. پلیس نوجوان باید کاملاً فهیم، حرفه‌ای و ورزیده بوده و به مشکلات اطفال و نوجوانان آگاهی کامل داشته باشد.
- ۲- توقیف و انتقال مجرمان نوجوان توسط افراد پلیس ویژه نوجوانان از مکانی به مکان دیگر باید با رعایت حرمت و شرایط سنی آنان انجام گیرد و با بزرگسالان تفاوت داشته باشد.
- ۳- پلیس ویژه نوجوانان باید شرایطی را فراهم کند که بین متهمان خردسال و بزرگسال، تماسی نباشد.
- ۴- پلیس ویژه نوجوانان مراقبت کافی را در ممنوعیت زدن دست بند و گرفتن تصویر نوجوان در رسانه‌ها به عمل آورد.
- ۵- پلیس نوجوانان باید در کسب اعتماد طفل یا نوجوان بزهکار تلاش کند و در راهنمایی و مشاوره برای او اقدام مناسب نماید.

در ماده ۵۳ پیش‌نویس قانون تشکیل دادگاه اطفال و نوجوانان بر تشکیل این بخش تأکید شده است.

۱-۲- جایگاه و نقش پلیس ویژه نوجوانان در برخی از نظامهای حقوقی

۱-۲-۱- جایگاه پلیس ویژه نوجوانان در اسناد بین‌المللی

در اولین کنفرانس بین‌المللی پیشگیری از وقوع جرایم و تربیت و درمان مجرمین در سال ۱۹۵۵ در شهر ژنو یکی از توصیه‌ها برای جلوگیری از جرایم، تشکیل سرویسهای خاص پلیس اطفال و نوجوانان بود.^{۱۰} در دیگر کنفرانسها نیز بر نقش پلیس در پیشگیری از بزهکاری نوجوانان تأکید شده و به ویژه بر لزوم استفاده از پلیس زن در مواجهه با دختران بزهکار تأکید گردیده است.^{۱۱}

الف: مقررات یکن

در مقررات یکن در ماده ۱۱/۲ بر لزوم قضا‌دایی و سومی در عدم رسیدگی رسمی توسط نیروی پلیس تأکید شده است. همچنین در قاعده ۱۲/۱ بر لزوم تخصصی شدن سازمان پلیس در این زمینه اشاره شده است:

«به منظور انجام بهینه وظایف خود، مأمورین انتظامی که غالباً یا منحصرأ در رابطه با نوجوانان فعالیت نموده یا عمدتاً در پیشگیری از جرایم نوجوانان اشتغال دارند تعلیمات و آموزش ویژه دریافت خواهند

۱۰. دکتر رضا علوم، بزهکاران جوان، انتشارات امیر کبیر، ۱۳۴۸، ص ۱۲۹.

۱۱. برای اطلاع بیشتر از متن کامل این کنفرانسها نک. www.uncjin.org.

داشت. در شهرهای بزرگ، واحدهای ویژه پلیس باید بدین منظور ایجاد گردد.

ب: کنوانسیون حقوق کودک

اگرچه در این کنوانسیون به طور صریح به مسأله پلیس ویژه نوجوانان اشاره نشده است اما در بند ۳ ماده ۴۰ تأکید می‌کند که کشورهای عضو بر وضع قوانین و مقررات و تأسیس مراجع و نهادهایی که به کودکان مجرم، متهم یا مظنون اختصاص دارند، تلاش کنند.

۲-۲-۱- جایگاه پلیس ویژه نوجوانان در برخی از نظامهای حقوقی

الف: انگلستان

پلیس متخصص اطفال و نوجوانان در انگلستان علاوه بر وظایف پلیسی، در پیشگیری از جرایم و تربیت مجرمین نقش بسیار مهمی را برعهده دارد. سازمان پلیس در شهرهای بزرگ، مرکز آموزش علمی، حرفه‌ای و تربیت بدنی دایر نموده، اطفال و نوجوانان کمتر از ۱۷ سال که در ملا عام شوون اجتماعی و نزاکت را رعایت نمایند و رفتار شایسته نداشته و پرخاشگری کنند یا ظن به ارتکاب جرم آنها در آینده وجود داشته باشد به مراکز مذکور معرفی می‌شوند. آنچه در انگلستان در روش برخورد با نوجوانان بزهکار قابل توجه است، روش اخطار می‌باشد. این روش از زمانی که یک نوجوان به اداره پلیس آورده می‌شود آغاز می‌شود. والدین و سرپرستان در اداره پلیس حاضر می‌شوند، تحقیق را افسر مطمئن

انجام می‌دهد و پرونده به دایره ویژه نوجوانان^{۱۲} فرستاده می‌شود. براساس همه اطلاعاتی که جمع‌آوری می‌شود، بازپرس مسؤول در دایره مزبور تعیین می‌کند که نوجوان در دادگاه تعقیب کیفری شود یا براساس شرایطی اضطرار و هشدار به او می‌دهد. هدف هشدار اعلام خطر به بزهکار نوجوان است که در صورت تکرار بزه باید در دادگاه حاضر شود.^{۱۳}

اما براساس قانون «بی‌نظمی و جرم» مصوب ۱۹۹۸، که سیستم توییح رسمی را جایگزین روش هشدار سابق نمود پیش از صدور توییح رسمی توسط پلیس، چهار شرط ضرورتاً باید فراهم باشد:

- ۱- مدارک کافی موجود باشد،
- ۲- شخص نوجوان، بزه را قبول کند،
- ۳- پیشینه محکومیت نداشته باشد،
- ۴- اهمیت جنبه عمومی برای پیشبرد تعقیب وجود نداشته باشد.^{۱۴}

زمانی که حضور پلیس در دادگاه رسیدگی‌کننده جرایم اطفال و نوجوانان برای ارائه گزارش لازم باشد، پلیس بدون لباس رسمی حاضر می‌شود و این جریان به خاطر حفظ شخصیت نوجوان بزهکار صورت می‌گیرد.^{۱۵}

12. Juvenile Bureau.

13. Andrew Ashworth, *The Criminal Process*, Oxford University Press, second edition, 1998, p. 152.

14. Catherine Elliott & Frances Quinn, *English Legal System*, person education limited, third edition, 2000, p. 326.

۱۵. دکتر علی خدوم، عدالت در انگلستان، انتشارات بانک ملی ایران، فروردین ۱۳۱۵، ص ۱۲۱.

ب: ایالات متحده آمریکا

در آمریکا اولین حرکت مثبت در برخورد با کودکان و نوجوانان بزهکار در سال ۱۸۴۵ بود. در آن سال در نیویورک، اولین کارمندان زن پلیس به خدمت گرفته شدند که وظیفه آنها به دستگیری زنان و برخورد با اطفال بزهکار محدود شد.^{۱۶}

در سال ۱۹۶۰ حدود ۵۰۰ اداره از ۱۴۰۰ اداره پلیس دارای واحد ویژه نوجوانان بودند که در سال ۱۹۷۰ دو برابر شد. امروز، حدود ۲٪ از مجموعه نفرات پلیس را افراد وابسته به پلیس ویژه نوجوانان تشکیل می‌دهند.^{۱۷}

در آمریکا پلیس اطفال پنج واکنش در برابر نوجوانان بزهکار می‌تواند نشان دهد: «۱- صدور هشدار و رها کردن نوجوان در اجتماع در جرایم کم اهمیت، ۲- ایجاد اصلاح موقعیتی که نوجوان طی اظهار رسمی به والدینش سپرده می‌شود، ۳- ارجاع نوجوان به آژانس دیورسیون (قضازدایی) برای برخورد غیررسمی، ۴- صدور اخطاریه و ارجاع نوجوان به دادگاه نوجوانان، ۵- تحویل نوجوان بزهکار به یک مرکز تصمیم‌گیری».^{۱۸}

ج: ایتالیا

در این کشور پلیس ویژه اطفال و نوجوانان در مقر هر دادگاه اطفال

16. Larry J. Siegel, *Criminology*, Wadsworth, eight edition, 2003, p. 504.

17. Larry J. Siegel & Joseph J. Senna, *Juvenile Delinquency*, Wadsworth, seventh edition, 2000, p. 479.

18. Clemens Bartollas, *Juvenile Delinquency*, Allyn and Bacon, Fifth edition, 2000, p. 418.

مستقر است. در صورتی که نوجوان کمتر از ۱۴ سال، مرتکب جرمی شود و مجازات جرم کمتر از پنج سال حبس باشد، پلیس می‌تواند طفل را به خانواده بسپارد. همچنین در جرایم مشهود پلیس می‌تواند تا ۴۸ ساعت نوجوان را بازداشت نماید.

د: ژاپن

در ژاپن پلیس اطفال در صورت لزوم بازداشت و بنابه دستور دادگاه خانواده می‌تواند حداکثر تا سه روز طفل یا نوجوان را بازداشت نماید تا او را در دادگاه خانواده حاضر نماید. از نکات قابل توجه، آموزش ضمن خدمت مأموران پلیس مربوطه جهت اطلاع از علوم و فنون پیشرفته می‌باشد.^{۱۹}

ه: فرانسه

در فرانسه گونه‌ای از پلیسهای مرد و زن نه تنها در بزه‌های ارتكابی نوجوانان دخالت می‌کنند بلکه در حالی که حمایت کودکان نیز لازم باشد موضوع به آنان محول می‌شود. همچنین مأمورین پلیس زن در تحقیق و پژوهش اجتماعی نقش بسیار مهمی را برعهده داشته و با اداره حمایت مادران و کودکان، اداره امنیت اجتماعی و سازمان حمایت قضایی نوجوانان وابسته به وزارت دادگستری همکاری می‌نمایند.^{۲۰}

۱۹. دانش، دکتر تاج زمان، *دورسی اطفال بزهکار در حقوق تطبیقی*، نشر میزان، چاپ اول، زمستان

۱۳۷۸، ص ۷۶

۲۰. منبج پیشین، ص ۷۴.

۳-۲-۱. نقش پلیس ویژه نوجوانان در پیشگیری از جرم

وظیفه پلیس صرفاً کشف و تعقیب بزهکاری‌ها از ناحیه اطفال و نوجوانان نیست بلکه پلیس وظیفه پیشگیری از بزهکاری کودکان و نوجوانان را هم باید ایفا کند. این پیشگیری با تأثیرگذاری بر نوجوانان، والدین و جامعه و جلب توجه آنان به نیازهای اساسی نوجوانان برای منطبق شدن نسبت به همه قوانین و مقررات حمایتگر صورت می‌گیرد.

یکی از مؤثرترین وسایل پیشگیری حضور مأمورین پلیس در اماکن عمومی و گشت شبانه روزی و مداوم آنان در اماکنی که محل تردد یا اجتماع نوجوانان و جوانان می‌باشد، نظیر پارکها، باشگاههای تفریحات سالم، زمینهای ورزش، استخرهای شنا و ... خواهد بود.

در ایالات متحده امریکا اداره‌ای تحت عنوان «کمک به نوجوانان»^{۲۱} برای پیشگیری از بزهکاری اطفال و نوجوانان در نیویورک به وجود آمد که اهداف آن:

- ۱- پیگیری یک برنامه برای کاهش بزهکاری در شهر نیویورک؛
- ۲- کمک نمودن برای اعمال اصلاحات در رفتار اجتماعی نوجوانان بزهکار و کودکان خیابانی؛
- ۳- آموزش تدریجی احترام به قانون و شهروند مناسب شدن به دختران و پسران؛
- ۴- افزایش رابطه دوستانه و صمیمانه میان سازمان پلیس نوجوانان شهر نیویورک به صورتی که پلیس یک حمایتگر مطرح می‌شود.^{۲۲} یکی

21. JAB: The Juvenile Aid Bureau.

22. Paul W. Tappan, Juvenile Delinquency, Mc grow-hill book company, Inc, 1949, p. 523.

دیگر از برنامه‌های پیشگیری از بزهکاری، پروژه DARE²³ می‌باشد. این برنامه برای مجهز نمودن و آماده کردن دانش‌آموزان با مهارت‌های لازم جهت مقاومت در برابر مواد مخدر، الکل و دخانیات می‌باشد. این برنامه از سال ۱۹۸۳ به وسیله اداره پلیس لس‌آنجلس و مدرسه همان شهر اجرا شد و افسران غیررسمی یک دوره مخصوصی را برای تدریس موارد مذکور به دانش‌آموزان بر سر کلاسهایشان رفتند.²⁴

۲- نقش مقام تعقیب‌کننده و تحقیق‌کننده

۲-۱- جایگاه مقام تعقیب‌کننده در دادرسی ویژه نوجوانان

۲-۱-۱- بررسی جایگاه تعقیب در دادرسی ویژه نوجوانان در حقوق داخلی در ماده ۶ قانون تشکیل دادگاه اطفال بزهکار سال ۱۳۳۸ رسیدگی‌های مقدماتی اعم از تعقیب و تحقیق را برعهده دادگاه اطفال گذاشته بود البته براساس ماده ۹ همان قانون رسیدگی در دادگاه اطفال با حضور دادستان یا نماینده وی خواهد بود.

تا پیش از تصویب قانون دادگاه‌های عمومی و انقلاب در سال ۱۳۷۳، به علت نبود قانون برای رسیدگی به جرایم اطفال و نوجوانان، دادرسی مسؤل تعقیب تمامی جرایم از جمله جرایم مربوط به اطفال و نوجوانان بود. پس از تصویب قانون دادگاه‌های عمومی و انقلاب، تغییری ساختاری و بنیادی در سیستم دادرسی کیفری به وجود آمد که شاخص

23. Drug Abuse Resistance Education.

24. Larry J. Siegel & Joseph J. Senna, op.cit., p. 499.

عمده این تغییر انحلال دادرسا بود که به موجب آن وظایف دادستان برعهده رئیس حوزه قضایی محول شد. با تصویب قانون آیین دادرسی دادگاههای عمومی و انقلاب در امور کیفری در سال ۱۳۷۸ براساس ماده ۲۲۱ رسیدگی مقدماتی اعم از تعقیب و تحقیق در جرایم اطفال را دادرس به عمل خواهد آورد. همچنین در تبصره ۳ ماده ۲ اصلاحی قانون تشکیل دادگاههای عمومی و انقلاب مصوب ۱۳۸۱ تعقیب جرایم اطفال از موارد شمول وظایف دادرسا استثناء شده است.

در ماده ۴ پیش‌نویس قانون تشکیل دادگاه اطفال و نوجوانان برخلاف رویه گذشته شعبه‌ای از دادرسرای عمومی و انقلاب در معیت دادگاه اطفال و نوجوانان بزهکار پیش‌بینی نموده است که براساس ماده ۱۳ این پیش‌نویس در مواردی که مجازات جرم ارتكابی ۳ سال حبس یا بیشتر باشد دادرسا مسؤول تعقیب خواهد بود.

به نظر می‌رسد تفکیک مرحله مقدماتی از رسیدگی در دادگاه اطفال و نوجوانان با عدالت سازگارتر می‌باشد چرا که بی‌طرفی مقام رسیدگی‌کننده را در پی دارد.

البته ضروری است که پیش‌نویس مذکور بر تخصیصی بودن کادر دادرسرای ویژه نوجوانان تصریح نماید تا بر هر چه تخصیصی شدن سازمانهای دادرسی اطفال و نوجوانان گام برداشته شود.

۲-۱-۲- بررسی جایگاه تعقیب در دادرسی نوجوانان در برخی از نظامهای

حقوقی

الف: اسناد بین‌المللی

در مقررات یکن در ماده ۱۱/۲ بر ضرورت توسل به رسیدگی‌های غیررسمی دادستانی تأکید شده است. در کنوانسیون حقوق کودک در بند (۱) ماده ۴۰ بر رعایت حفظ حریم شخصی کودک در کلیه مراحل دادرسی (که شامل مرحله تعقیب نیز هست) تأکید شده است.

ب: انگلستان

در نظام کامن‌لا هر کس ولو مجنی‌علیه نباشد، می‌تواند موجب تعقیب دعوی شود. تا پیش از سال ۱۹۸۵ پلیس مقام اصلی مسؤول تعقیب بود اما پس از ۱۹۸۵ دادرسی به طور مستقل زیر نظر DPP،^{۲۵} مسؤول امر تعقیب تقریباً کلیه اعمال مجرمانه شد.^{۲۶}

ج: ایالات متحده امریکا

در شصت سال ابتدایی تشکیل دادگاه اطفال در امریکا دادستان به عنوان نماینده ایالت و حکومت در رسیدگی دادگاه حضور نداشت، اما امروزه اکثر حوزه‌های قضایی قانون حضور دادستان را در دادگاه ویژه نوجوانان ضروری دانسته و نقش وی در حال افزایش است. برخی ایالات به

25. Director of Public Prosecution.

۲۶. گوردن بارکلی، نظام عدالت کیفری در انگلستان و ولز، ترجمه دکتر نسرین مهرا، مجله تحقیقات حقوقی شماره ۱۷-۱۶، پاییز ۷۴ تا بهار ۷۵، ص ۳۶.

دادستان این اختیار را داده‌اند که کنترل و نظارت نسبت به آرای تصمیم‌گیری ابتدایی اداره پلیس^{۲۷} نموده و تصمیم‌گیری نماید که کدام دادگاه به پرونده‌های نوجوان بزهکار رسیدگی نماید.

دادستان ویژه نوجوانان در امریکا وظایف زیر را انجام می‌دهد:^{۲۸}

امکان تحقیق از نقض قانون؛

همکاری با پلیس و کارمندان پرویشن در معلوم نمودن حقیقت ادعا

شده؛

اعلام جرم، گزارش دادن و فراهم نمودن کیفرخواست برای دادگاه؛

تصمیم‌گیری در مدت قرار بازداشت ابتدایی؛

در صورت ضرورت، ارائه آزمایش‌های فیزیکی و روانی برای

نوجوانان و کودکان پیش از رسیدگی در دادگاه؛

در صورت مناسب بودن، اقدام برای اصلاح یا رد کیفرخواست

پرسیده؛

ورود به بحث «معامله اتهام» با وکیل متهم.

د: ایتالیا

در ایتالیا دادستان مانند قضات ویژه نوجوانان متخصص در امور

کودکان و نوجوانان است. دادستان ویژه نوجوانان به محض اطلاع از وقوع

جرم، دستور شروع تحقیقات مقدماتی و تحقیق و پژوهش اجتماعی را

27. Intake decisions.

28. Larry J. Siegel & Joseph J. Senna, op.cit., p. 557.

صادر می‌کند.^{۲۹}

۸: ژاپن

در ژاپن، در جرایم مهم و جنایات، پرونده نوجوانان بزهکار را دادرسی به دادگاه خانواده ارسال می‌کند. علاوه بر این دادستان پرونده بزرگسالانی را که علیه کودکان و نوجوانان مرتکب جرم شده‌اند نیز به دادگاه خانواده ارجاع می‌نماید.^{۳۰}

۵: فرانسه

در فرانسه در صورتی که نوجوان مرتکب جنحه یا جنایت شود اقامه و تعقیب دعوی از وظایف دادستان حوزه قضایی دادگاه اطفال خواهد بود. دادستان پس از تکمیل پرونده تصمیماتی از قبیل، قرار منع تعقیب، پیشنهاد کارهای عام‌المنفعه و بایگانی کردن پرونده می‌تواند اتخاذ کند.^{۳۱}

۳-۱-۲. میانجی‌گری در دادرسی ویژه نوجوانان

میانجی‌گری^{۳۲} یعنی «حل و فصل دوستانه اختلافات، خارج از

۲۹. دانش، دکتر تاج‌زمان، دادرسی اطفال بزهکار در حقوق تطبیقی، نشر میزان، چاپ اول، زمستان ۱۳۷۸، ص ۸۲

۳۰. دانش، دکتر تاج‌زمان، دادگاههای خانواده در ژاپن، نشریه دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه تهران، شماره ۱۸، دی ۱۳۵۱.

۳۱. گاستون استفانی، ژرژ لواسور، برنار بولوک، آیین دادرسی کیفری، جلد دوم، ترجمه دکتر حسین دادیان، انتشارات دانشگاه علامه طباطبائی، چاپ اول، ۱۳۷۷، ص ۷۲۳.

32. Mediation.

دادگاه» ثمره «عدالت ترمیمی»^{۳۳} است که ابتدا در انگلستان آغاز شد و بر احیای تعادل بین طرفین جرم یعنی بزهکار و بزه‌دیده تأکید دارد. این روش مبتنی است بر دخالت دادن شخص ثالث (غیرمقام رسمی قضایی) جهت تسکین حس انتقامجویی بزه‌دیده.

در قوانین کیفری ایران هیچ نمونه‌ای از پیش‌بینی چنین نهادی دیده نمی‌شود. البته در پیش‌نویس قانون تشکیل دادگاه اطفال و نوجوانان در ماده ۱۵ این نهاد را پیش‌بینی نموده است. اما نکته‌ای که در (این ماده) مهم به نظر می‌رسد، عدم تعیین محل میانجی‌گری و همچنین ابهام در حضور یا عدم حضور والدین یا سرپرستان قانونی کودک یا نوجوان و وکیل نوجوان می‌باشد که رفع این ابهام لازم است.

۲-۲- جایگاه مقام تحقیق‌کننده در دادرسی ویژه نوجوان

۲-۲-۱- بررسی جایگاه تحقیق‌مقدماتی در دادرسی نوجوانان در حقوق

داخلی

تا پیش از تصویب قانون تشکیل دادگاههای اطفال بزهکار در سال ۱۳۳۸، تحقیقات از اطفال و نوجوانان بزهکار برعهده بازپرس بود. با تصویب قانون مذکور، براساس ماده ۶، تحقیقات مقدماتی برعهده دادرسی دادگاه اطفال نهاده شده بود. همچنین در ماده ۱۹ و ۲۰ قرار توقیف طفل و نوجوان بزهکار در قسمت نگاهداری موقت کانون اصلاح و تربیت پیش‌بینی شده است و براساس اصلاح قانون مجازات عمومی سال ۱۳۵۲، براساس تبصره ۳ ماده ۳۳ در مورد اطفالی که مرتکب جرم از درجه جنایت

33. Restorative Justice.

شده باشند دادگاه می‌تواند متهم را با صدور قرار بازداشت موقت در دارالتأدیب توقیف نماید.

پیش از تصویب قانون تشکیل دادگاههای عمومی و انقلاب در سال ۱۳۷۳، هیچ تفاوتی در تحقیق از کودکان و نوجوانان بزهکار با بزرگسالان مجرم دیده نمی‌شود. با تصویب قانون مزبور براساس ماده ۱۴ تمامی اقدامات و تحقیقات از بدو تا ختم به وسیله حاکم دادگاه انجام خواهد شد که البته دادگاه می‌توانست انجام تحقیقات را به قاضی تحقیق واگذار نماید. با تصویب قانون آیین دادرسی دادگاههای عمومی و انقلاب در امور کیفری در سال ۱۳۷۸، براساس ماده ۲۲۱ در جرایم اطفال رسیدگی مقدماتی اعم از تعقیب و تحقیق مقدماتی را دادرس انجام خواهد داد و در ماده ۲۲۴ قانون مذکور در صورتی که نگهداری طفل برای انجام تحقیقات ضروری باشد یا طفل ولی یا سرپرست نداشته یا ولی یا سرپرست وی حاضر به التزام یا دادن وثیقه نباشند و شخص دیگری التزام یا وثیقه ندهد طفل متهم تا صدور رأی در کانون اصلاح و تربیت به صورت موقت نگهداری خواهد شد.

در پیش‌نویس قانون تشکیل دادگاههای اطفال و نوجوانان در جرایم مهم (سه سال حبس و بالاتر) تعقیب و تحقیقات مقدماتی را دادرسرا انجام خواهد داد.

البته به نظر می‌رسد مقام تحقیق‌کننده در دادرسرا باید دارای صلاحیت کافی علمی و تجربی در رفتار صحیح و مناسب با نوجوانان بزهکار باشد. براساس پیش‌نویس مذکور فقط در جرایمی که مجازات آن اعدام، حد یا قصاص یا بیش از خمس دیه کامل و یا ۳ سال یا بیش از ۳ سال حبس باشد

با شرایطی دادرسی یا دادگاه می‌تواند قرار نگهداری موقت متهمان بین ۱۵ تا ۱۸ سال را صادر نماید.

۲-۲-۲- جایگاه تحقیق مقدماتی در دادرسی نوجوانان در برخی از نظامهای

حقوقی

الف: اسناد بین‌المللی

مقررات پکن، در قاعده ۱۳/۱ بر بازداشت به عنوان آخرین چاره آن هم برای کوتاهترین مدت ممکن تأکید دارد. قاعده ۱۳/۲ بر ضرورت جایگزین ساختن اقدامات دیگر به جای بازداشت موقت اشاره دارد.

در قاعده ۱۳/۴ نیز بر جداسازی نوجوانان از بزرگسالان در بازداشت موقت تأکید شده است.

در کنوانسیون حقوق کودک در مواد ۳۷ و ۴۰ به اهمیت این مرحله از دادرسی اشاره نموده و بر تضمین حقوق کودکان تأکید می‌کند.

ماده ۴۶ رهنمودهای ریاض و در ماده ۱۷ بر استثنا بودن بازداشت موقت نوجوانان بزهکار تأکید می‌کند.

در قانون نمونه آیین دادرسی نوجوانان که در سال ۱۹۹۸، انجمن بین‌المللی قضات دادگاههای نوجوانان منتشر کرده است؛ بازداشت موقت نوجوانان فقط در جرایمی که مجازات قانونی آن بیش از ۲ سال بوده و سن متهم نیز از ۱۵ سال به بالا باشد تجویز شده است.

ب: انگلستان

در انگلستان در جرایم مهم تحقیقات مقدماتی را دادگاههای

ماجیستریت^{۳۴} انجام می‌دهند و نهادی به نام بازپرس وجود ندارد. در انگلستان دادگاه می‌تواند کودک یا نوجوان کمتر از ۱۷ سال را پناهنده تشخیص خود به منظور حمایت از وی در بازداشت نگهدارد. در انگلستان دو مرکز برای نگهداری موقت اطفال و نوجوانان بزهکار پیش بینی شده است: یکی «مراکز نگهداری موقت»^{۳۵} که مخصوص اطفال دارای درجه شدید ناسازگاری و دیگری به نام «خانه‌های نگهداری موقت»^{۳۶} که مخصوص اطفال کمتر ناسازگار می‌باشد.

ج: ایالات متحده امریکا

در امریکا مسأله بازداشت موقت در مرحله تحقیقات مقدماتی بستگی به نظر قاضی دارد. در صدور این قرار معمولاً سه امر مورد توجه قرار می‌گیرد:

- ۱- کودک برای اجتماع خطر آفرین است؛
- ۲- کودک به روند رسیدگی دادگاه برگردد؛
- ۳- این بازداشت برای حمایت از کودک است.^{۳۷}

د: ایتالیا

در ایتالیا هرگاه کودک یا نوجوان بین ۱۲ تا ۱۸ سال مرتکب جرمی

34. Magistrates court.

35. Remand Centers.

36. Remand Homes.

37. Larry K. Gaines, Michael Kaune & Roger Leroy Miller, Criminal Justice in Action. Wadsworth, 2000.

شود دادستان، پرونده را جهت تکمیل تحقیقات مقدماتی به بازپرس متخصص اطفال ارجاع می‌نماید.

براساس مواد ۲، ۳ و ۴ قانون ۲۲ سپتامبر ۱۹۸۸، بازجویی مقدماتی در حضور والدین و سرپرست قانونی کودک به عمل می‌آید و اگر حضور آنان با مصالح کودک منافات داشته باشد جلسه بدون حضور آنها تشکیل می‌شود، البته حضور وکیل کودک در تمام مراحل دادرسی الزامی است.

ه: ژاپن

در ژاپن دادگاه خانواده عهده‌دار تحقیق از نوجوان بزهکار است.

و: فرانسه

در فرانسه در صورت اقامه دعوی توسط دادستان، پرونده جهت انجام تحقیقات مقدماتی به قاضی تحقیق ویژه اطفال ارجاع می‌شود. همچنین براساس ماده ۱۲ قانون ۱۴ اوت ۱۹۹۳ کودکان و نوجوانان کمتر از ۱۳ سال به طور موقت بازداشت نمی‌شوند مگر در موارد استثنایی.

ز: لبنان

براساس ماده ۳۶ قانون اطفال مصوب ۱۹۸۶، بازداشت موقت افراد زیر ۱۲ سال ممنوع است.

بازداشت موقت افراد بین ۱۲ تا ۱۸ سال زمانی جایز است که مجازات جرم ارتكابی حداقل یکسال حبس باشد.

همچنین بازداشت موقت باید در مدتی کمتر از ۳ ماه و در مکانی